

Hans Pettersson: *Gregor Paulsson och den konsthistoriska tolkningens problem*. Symposium, Stockholm/Stehag 1997. 271 s., ill. English summary. ISBN 91-7139-367-6.

Hur ska en konstvetenskaplig avhandling se ut? Hur omfattningsrik och utstofferad och därmed tids- och kostnadskrävande får den egentligen vara? Kan man bli så "formalistisk" och "instrumentell" i sin syn på detta mångskiftande slags alster att man ens reser frågan? Det är något man har diskuterat och särskilt den senaste tiden, med anledning av propositioner om stramare styrning och snabbare genomströmning inom forskarutbildningen. Det är ingen enkel fråga. Avundsvårt och väl närmast idealiskt måste ändå vara att som Hans Pettersson (liksom Dan Karlholm häromåret) få sin avhandling, *Gregor Paulsson och den konsthistoriska tolkningens problem*, tryckt och distribuerad av ett etablerat och seriöst förlag, i detta fall Symposium, i serien Kulturhistoriskt bibliotek. Och skulle man nu, mot förmodan, kunna tänka sig ett idealt omfång på just den här sortens arbeten torde väl denna ligga bra nära ett sådant.

På Hans Hammarskjölds porträtt, på omslaget, sitter Gregor Paulsson vid skrivbordet. I bakgrunden böcker på hyllor, blad med botaniska motiv uppenbarligen fästade direkt mot väggen (man tänker på Linnés, en annan systembyggares, sovkammare på Hammarby). Framför honom, på bordet, en uppslagen bok med stora illustrationer, anteckningspapper och en ordförande-klubba. I höger hand håller han en reservoarpenna (Parker 51) skrivfärdig. Han ser ut att vara en beslutsam och praktisk person.

Gregor Paulsson (1889–1977) är vår förmodligen mest namnkunnige konsthistoriker. Den ende som skulle kunna göra honom rangen stridig vore väl Ragnar Josephson (1891–1966). De båda, liksom Henrik Cornell, Andreas Lindblom, Carl Asplund, Gerda Boëthius m.fl. tillhörde samma lysande 10-talsgeneration av konsthistoriker. Ämnet var ungt och nära nog allt återstod att göra. Man kan inte annat än förundras över bredden och djupet av deras verksamhet. De skrev om arkitektur, bildkonst och konstteori, med samma självklara auktoritet, de skrev konstkritik, ägnade sig åt museiverksamhet och undervisade. De tvekade inte att röra sig över ämnesgränserna (Paulsson studerade psykologi för G. A. Jaederholm och skrev en lic. avh. i pedagogik). Överhuvudtaget tycks ordet lättrorlighet kunna beteckna deras personligheter (Ragnar Josephson var som bekant en period chef för Kungliga Drama-

tiska teatern) vid sidan av det numera blott alltför slitna ordet – kompetens. Både Paulsson och Josephson skrev sina memoarer, *Upplevt* (1974) och *Strimmor av liv* (1967), båda läsvärda och upplysande på många vis, inte minst om hur i grunden olika personligheter de förefaller ha varit.

Hans Petterssons avhandling visar på personligt mod. Dels är denna för ämnet självreflekterande genre närmast oprövad inom konstvetenskapen. En konstvetenskaplig biografi förutsätts traditionellt handla om en konstnär och inte som här, om en ämnesföreträdare. Dels tar han sig an Gregor Paulsson (som inte alltid var den vigaste stilisten eller mest begripliga teoretikern bland konsthistoriker) så att säga i lejonets egen kula, vid institutionen i Uppsala, där Paulsson verkade som professor åren 1934–56.

Gregor Paulsson föddes i Helsingborg och tog sina examina i Lund. Under 10-talet i Berlin kom han i personlig kontakt med betydande progressiva konstnärer. Detta skulle få betydelse för hans bedömning av samtidens avantgardistiska konst i den konstkritiska verksamheten på Svenska Dagbladet, och senare som ordinarie kritiker på Stockholms Dagblad åren 1915–22. 1915 disputerade Paulsson på en avhandling rörande Skånes dekorativa konst. Han kom att arbeta vid Nationalmuseum som intendent och chef för handtecknings- och gravyravdelningen. Han var lärare i konsthistoria vid Kungl. Konsthögskolan, docent vid Stockholms Högskola, generalkommissarie vid ett flertal internationella konst- och konstindustriutställningar – och vid Stockholmsutställningen 1930. Han var ordförande i Svenska Slöjdföreningen och som sagt professor i konsthistoria i Uppsala. Under tiden publicerar han sig ständigt i konsthistoriska ämnen.

Pettersson utgår i sin studie från två grundläggande frågeställningar: 1. Vilken kunskap når Paulssons konsthistoriska metod fram till? 2. I vilket idéhistoriskt sammanhang tillkom denna metod, och vilka vetenskapliga ideal ligger bakom dess utformning? Avhandlingens syfte anges redan i titeln: att studera den konsthistoriska tolkningens problem genom en enskild individ. Förf. förtydligar sina syften i ett antal punkter där han säger sig vilja söka förstå Paulssons konsthistoriska metod, studera dess utveckling, tolka den utifrån ett idéhistoriskt sammanhang, utsätta den för kritisk prövning samt studera dess praktiska tillämpning. Kan det formuleras och genomföras bättre än vad som här gjorts? Vad beträffar det biografiska inslaget i studien görs en tydlig distinktion gentemot traditionell life and

letters-genre, här handlar det om ”verket i förhållande till individen och den intellektuella kontexten”. Studien spänner över en rad vetenskapliga fält, förutom konsthistoriens historia bl. a. psykologins och sociologins vetenskapshistoria. Den indelas i fyra block, vart och ett med sin egen kronologi. Dessa studier i studien behandlar centrala temata i Paulssons verksamhet. Så har den första, Tidiga konsthistoriska studier, tematiserats utifrån begreppen ”stil” och ”utveckling”, där Paulssons förhållande till äldre konsthistorisk tradition samt hans tidiga texter, som doktorsavhandlingen, behandlas. Den andra, Studier i psykologi, redogör för Paulssons experiment kring den konstnärliga skapelseprocessen och belyser hans förhållande till kreativitetsforskningen och experimentalpsykologin särskilt utifrån hans text: ”The Creative Element in Art” (1923). I tredje delen, Konstverkets byggnad och betydelse, analyserar författaren Paulssons konstteori utifrån begreppen ”symbol” och ”betydelse”, samt Paulssons s.k. psykologiska strukturmetsod och dess teoretiska förutsättningar. *Tanke och form i konsten* (1933) samt *Konstverkets byggnad* (1942) är centrala här. I den sista tematiska studien, Artefakten och det sociala fältet, behandlas Paulssons teori om konstens sociala dimension. Förf. analyserar här Paulssons ”värdeteori” och hans ”fältteori” samt tillämpningen av den fältteoretiska metoden på bruksföremål och bildkonstverk likaväl som stadsmiljöer. De viktigaste verken för detta kapitel är: *Konsthistoriens föremål* (1943), *Konstens världshistoria* (1942–52), *Svensk stad* (1950–53), *Die soziale Dimension der Kunst* (1955), *Tingens bruk och prägel* (1956) samt *The Study of Cities* (1959). (Man kan smaka litet extra på titlar som *Konstens världshistoria* och *Konstverkets byggnad*, de vittnar åtminstone inte om någon större vilja att gå i ljuset för sig själv.) Så ser dispositionen ut, som förf. så väl har utarbetat den.

Man imponeras av arbetets mycket grundliga metod, den konsekvens med vilken förf. genomsöker de mest skilda fält på spaning efter begreppens rötter och källornas upprinnelse. Likaså redovisningen av hur Paulsson präglat den omstöpta metallen för sina syften. Det är en stram och tät text, helt befriad från förenklande insnävning och trivialisering. Graden av komplexitet och abstraktionsnivå är hög. Det ligger väl så att säga i detta ämnes natur. Att underlätta Paulssons ofta tungfotade syntax, att peka ut stamorten för hans begrepp, att plocka isär hela klangapoteket i hans teoribyggen, bit

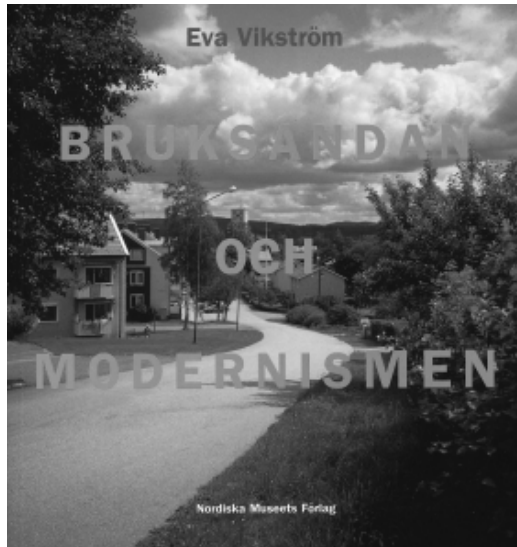
för bit och ställa det i nytt ljus, kan förklara det – men att förstå det är en annan sak. Kännedom om fenomenen förklarar inte med nödvändighet funktionen. Pettersson är långt ifrån okritisk till Paulssons verk.

Det är inte mycket här sägs direkt om personen. Man får bl.a. veta att han var bekant med John Landquist och Hjalmar Branting, och att han sympatiserade med socialdemokratin, men så mycket mer sägs inte. Det är i låg relief Paulssons personliga drag framträder. Väl oförmedlat (men i full konsekvens med förf.s uttalade biografiska ambition) kan då det underförstådda, smått tragiska slutet tyckas framstå: ”Man kan med goda skäl säga att Paulssons teoretiska ambitioner växte honom över huvudet ... nödvändigheten av att tolka konstverk utifrån en kontext som bestod av såväl psykologiska som sociala aspekter. Det sätt på vilket han utvecklade denna sin ambition omöjliggjorde dock till slut varje form av tolkning. När han samtidigt utvidgade konsthistorikerns undersökningsfält och bibehöll tanken på en systematisk fullständighet i beskrivningen av detta fält, kollapsade Paulssons metod under sin egen tyngd.”

Intressant är förf.s genomgående framhållande av Paulssons strävan mot helhetssyn (holism) som han betecknar som själva ”credot i hans konsthistoriska metod”. Kanske särskilt framträdande i det socialestetiska perspektivet på konsten, men också i Paulssons ”vision om en totalvetenskap”, den han själv karakteriserade som en ”estetisk miljöorfologi”. Här antar förf. att ”nyckeln både till hans viktigaste innovation och största misslyckande”, står att finna. Det väsentliga finner förf. i Paulssons ”omdefiniering av den konsthistoriska vetenskapen”, till att gå utöver de hävdvunna gränserna för studiet av en hallstämplad klassikerkanon av konsthistoriska mästerverk, till att också gälla studiet av artefakter och bruksföremål såväl som stadsmiljö.

Något hade kanske kunnat sägas om den egenartade intellektuella miljö Paulsson med sitt vida teoretiska och historiska perspektiv och inte minst sin estetiska mottaglighet, i kombination med sin ingående kännedom om samtidens aktuella tendenser, ändå måste ha skapat på institutionen i Uppsala. Liksom hur kraftutvecklingen i försöken att skapa system, måste ha verkat smittande – och inspirerande på kollegiet och seminarier. Även det är väl en väsentlig aspekt av ”verket”. Men kanske en annan historia.

Hans Dackenberg, Umeå

BRUKSANDAN OCH MODERNISMEN

Om bergslagsbrukens byggda miljö 1935-1975. Järnbruksindustrin expanderade och bruksorterna utvecklades till stadsliknande samhällen. Det svenska folkhemmet tog gestalt samtidigt som modernismens arkitektur och samhällsplanering introducerades.

Förf. Eva Vikström. Hft. 276 s. Ill. Ca-pris 350:-

TATUERING – ETT SINNLIGT ÄVENTYR

Om tatuering genom tiderna, om vilka som tatuerade sig och varför och om hur synen på tatuerade förändrats. Förf. Birgitta Svensson Hft. 192 s. Rikt ill. Ca-pris 350:-

KÄNN DIG SJÄLV FATABUREN 1998

Här presenteras ett urval av föremål ur Nordiska museets rika samlingar som visar på föremålens fantastiska förmåga att levandegöra historien. Red. Ingrid Bergman Inb. 335 s. Ill. Ca-pris 275:-

MÄNNISKAN OCH SKOGEN

Från naturskog till kulturskog? Ett antal ledande skogshistoriska forskare skriver om relationen mellan människa och skog i Sverige. Red. Lars Östlund Hft. 144 s. Ill. Ca-pris 232:-

NORDISKA MUSEETS FÖRLAG

Box 27820, 115 93 Stockholm, tel 08/666 46 00 vx. fax 08/666 47 67

hemsida: www.nordm.se/forlag e-post: nmbook@nordm.se

RIG - Kulturhistorisk tidskrift, vol. 81, nr. 2, 1998